

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ



ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Јасмина Шефер

Институт за педагошка истраживања, Београд

ИСТРАЖИВАЧКИ ПРИСТУП И КРЕАТИВНОСТ У НАСТАВИ ПОДРАЗУМЕВАЈУ ОТВОРЕНОСТ ЗА РАЗЛИЧИТОСТИ

Постоји веза између демократичности и креативног истраживачког приступа у настави. Демократичност подразумева слободу изражавања и пласирања различитих мишљења при одлучивању. За то је потребно уважавати различитости и искористити их за добру продукцију и напредак. Слобода изражавања и обједињавање различитог такође је захтев и у креативном понашању групе. Креативност подразумева способност за произвођење великог броја различитих идеја, виђење проблема из различитих углова и изналажење нестандартних решења која су далеко од уобичајених. Селективни и критички механизми мишљења врше одбир и процену квалитета најбољих идеја и решења. Истраживачки рад је предуслов креативности. Истраживачки процес садржи елементе креативности и подразумева радозналост и унутрашњу мотивацију што је услов за све што долази после. За успешан истраживачки рад потребна је осетљивост за различите проблеме, логичан, систематски, методичан и селективан приступ прикупљању и обради података који треба да доведу до сазнања о некој појави, али и приступ који је истовремено отворен за различите могућности, инвентиван и довољно флексибилан да одступи од схема у случајевима који то захтевају. Ако је истраживачки рад групни онда он укључује и све предности групног кооперативног рада. Израз *quat capita tot sententiae* не односи се само на проблеме усаглашавања различитих мишљења већ и на предност посматрања и интерпретирања једне исте ствари на различите начине, из чега се усаглашавањем може доћи до бољих решења. Свако својим специфичним индивидуалним потенцијалом доприноси и обогаћује продукцију групе. Зато ће у овом кратком излагању бити речи о томе како истраживачки рад, посебно ако је тимски, доприноси уважавању различитости и како се уклапа у демократску парадигму мишљења.

Приступ проблему и резултати

У радовима (Шефер, 1985, 1988, 1995, 1996, 1996а, 1997, 1997а, 1998, 2000) већ су приказана истраживања наставног процеса у основној школи у Србији од првог до четвртог разреда. Резултати истраживања су показали да је могуће развијати креативно понашање, сарадњу, унутрашњу мотивацију и емоционалну експресију као и логичко и критичко мишљење деце уколико се у настави користе: драмске, музичке, ликовно-конструктивне, логичке, метафоричке и парадигматичке игре, а нарочито истраживачки пројекти и дискусије у малим групама. Постављени педагошки циљеви идентификовани су и у исходима.

Исходи су евалуирани сумативно на основу независних критеријумских процена дечје индивидуалне и групне продукције: индивидуалних литерарних и ликовних радова и креативно-конструктивних активности у групи. У овом петогодишњем лонгитудиналном истраживању сваке године су упоређивани резултати ученика пре и после »експерименталног« програма. Продукција и типови понашања су такође праћени између иницијалног и финалног испитивања током наставног процеса из формативних разлога, односно ради провере и унапређивања квалитета реализације у самом ходу.

Претпоставка која се потврдила односи се на следеће: уколико између иницијалне и финалне евалуације наставни процес обједини драмско-уметничке пројекте, игре и истраживачки рад, ове активности ће се спонтано појавити као део ученичког понашања и у »тест« ситуацијама на крају истраживања као и у каснијем школовању, те се могу сматрати трајнијим исходима оваквог образовања.

Ученици су показали да су у стању да боље сарађују ако обављају истраживање у тиму. Истраживачки рад подстиче ученике да систематичније прилазе проблемима, користе више извора информација, методично приступају подацима и обради података познавајући редослед неопходних корака које треба да пређу, изводе већи број логичних закључака и наводе изворе које су користили. У већој мери консултују жива сведочења, податке прикупљају на терену, користе шири дијапазон различитих типова књига, као и других аудио-визуелних средстава у поређењу с децом која нису имала искуство малих научних истраживања и менторство учитеља у овој области. Ученици се оспособљавају да иницирају и воде дискусију о истраживаном проблему, без устезања постављају себи суштинска питања и евалуирају своје и знања других, постављају критичка питања у вези с проблемима и методологијом истраживања групе проверавајући и коментаришући веродостојност и тачност информација, захтевају изношење извора

који су послужили у процесу долажења до закључака. Деца прво истражују у групи а затим приказују своје резултате другима у разреду вербално и користећи различита средства, од постера где резимирају ток истраживања и резултате до филма и живог сведочења. Они често, на крају, драмски и уметнички дочаравају појаву као илустрацију онога што су истраживали. Проблем осветљавају с различитих становишта, из перспективе различитих наука и дисциплина, и склони су да посматрају појаве развојно, односно историјски. Самостално иницирају активности које полазе од договора о томе шта је основна тема, затим се утврђује истраживачки план и одређују кораци који треба да доведу до закључака и презентације постера с резултатима на крају. Потом следи дискусија у разреду о проблему и начину његове обраде. На основу дискусије сви заједно (ученици и наставници) оцењују квалитет рада истраживачке групе. На крају, истраживачка група процењује знања осталих ученика из разреда на основу унапред припремљених питања из области проблема који је истраживала.

Интердисциплинарни приступ истраживачком раду у настави усмерава децу на различите приступе и интерпретације исте теме, а истраживачка компонента рада односи се на развијање осетљивости за различите проблеме и информације. Овим се утиче на развој мултидимензионалног схватања проблема, толеранције за противречности и потребе за усаглашавањем, што је неопходно за креативни приступ проблему и аутоматски се преноси на развијање идеје о мултикултуралности, уколико се ради о проучавању друштвено-

-историјских феномена. С друге стране, сваки појединац у групном истраживачком раду на различите начине доприноси групној продукцији. Профилишу се вође групе, идејне вође, техничари, продуктивци и репродуктивци. Селекција према склоностима је спонтана у групи и свако налази своје право место на основу сопствених способности и склоности. Истовремено стиче искуство и развија вештине чак и у областима које му нису јача страна сарађујући с другима који то боље знају. Изванредна прилика за учење. Унутрашња мотивација је загарантована јер је активност аутентична и жива, скопчана с природном радозналешћу деце са којом она већ долазе у школу и са афирмацијом њихових вештина и потенцијала. Интроверти »пробијају лед« кроз прво изражавање својих идеја и упућивање предлога другима, док екстроверти и асертивнији појединци уче како да се не намећу и како да дају више простора другима и групи у целини. Деца различитих склоности, социјалног и интелектуалног потенцијала, могу да се равномерно развијају и међусобно продуктивно размењују идеје кроз сарадњу и ангажовање око истог задатка и заједничког циља. Спонтана атмосфера и прихватање сваког због његових специфичних способности које су увек корисне за групу омогућава развијање самопоуздања и развијање става да су разлике неопходне и корисне за све. Уз умешно посредовање и координирање наставника, овај облик наставе показао се врло продуктивним и квалитет није изостао. Деца су научила методологију научних стратегија и спонтано сазнала много више од очекиваног у области оних проблема које су заједнички селектовали као релевантне из различитих области.

Поред мултиперспективности наставе, уважавања разлика међу индивидуалним капацитетима појединаца у истраживачкој групи и креативног коришћења тих потенцијала, треба посебно нагласити да компаративне интердисциплинарне студије (Шефер, 1991, 1991а), у оквиру изучавања социјалних заједница и националног блага у историјском контексту (Шефер, 1988), подстичу не само интересовање ученика за друге етничке заједнице и мултикултурални простор савременог света већ и схватање историјске димензије која објашњава, изоштрава али и релативизује и усаглашава постојеће разлике.

Закључци и предлози за праксу

Настава која се заснива на драмским активности, игри и, нарочито, истраживачком раду ученика, развија и смисао за уважавање различитости. Понашања која ово потврђују могу се препознати код деце као фреквентна чак и у даљем школовању. Стога, истраживачки рад, укључујући креативне игре и остале методе кооперативног учења, драмских активности итд. треба што чешће да буду заступљене у настави и то на осмишљен начин, уклопљене у неку већу причу у оквиру које се повезују и обједињују садржаји различитих предмета и дисциплина. Тематска настава је примеренија потребама раног школског узраста и у оквиру ње се предложене методе могу лако примењивати. Истраживачки и друге врсте стваралачког рада у настави могуће је применити и у оквиру појединих предмета. Низ предлога је дат за подстицање истраживачког групног рада у различитим областима знања а посебно у области истраживања културног блага појединих народа и група народа.

Предлаже се: (а) писање већег броја приручника за наставнике из ове области, (б) организовање семинара који би још више афирмисали ове облике и методе рада у настави, (в) инкорпорирање идеје

о стваралачком и истраживачком раду на свим нивоима реформисане школе, од општих и посебних циљева преко наставне праксе до образовних исхода.

Нова проучавања истраживачког рада као педагошке методе у настави требало би да се усмере на акциони приступ који омогућава формативну евалуацију и прилагођавање конкретним социјалним контекстима. Акциони приступ поставља решавање конкретних проблема у први план и стога повећава употребљивост практичних искустава. На овај начин се добијају уверљивији резултати који, стога, лакше могу да инспиришу друге педагоге и наставнике.

Литература

Шефер, Ј. и Н. Ангеловски (1985): Драмска импровизација у обради бајке, *Настава и васпитање*, 5, 733–755.

Шефер, Ј. (1988): Групно истраживање културног блага, *Настава и васпитање*, 1–2, 34–49.

Шефер, Ј. (1991): Интегративна методика на Педагошкој академији у Београду, *Настава и васпитање*, 1–2, 31–43.

Шефер, Ј. (1991а): Интердисциплинарни приступ настави, *Учитељ у пракси* (246–263). Београд: Републички завод за унапређивање васпитања и образовања.

Sefer, J. (1995): The effects of play oriented curriculum on creativity in elementary school children, *Gifted Education International*, Vol. 11, 3–16

Sefer, J. (1996): A curriculum which stimulates creative behavior, *Towards a modern learner/centered curriculum* (124–141). Belgrade: Institute for Educational Reserach, UNESCO, UNICEF.

Шефер, Ј. (1996а): Креативност у настави на млађем школском узрасту, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 28 (295–312). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Шефер, Ј. (1997): Креативне активности у малим групама и сарадња ученика у настави, *Зборник Института за педагошка истраживања*, бр. 29 (233–243). Београд: Институт за педагошка истраживања.

Шефер, Ј. (1997а): Евалуација ефеката учења научно-истраживачких поступака кроз групни рад у настави, *Настава и васпитање*, 5, 591–610.

Шефер, Ј. (1998): Вође у креативним активностима сарадничких група ученика, *Психологија*, 4, 449–462.

Шефер, Ј. (2000): Коришћење игара за развијање креативности ученика, *Настава и васпитање*, 3, 447–456.

Jasmina Šefer

Exploratory approach and creativity in teaching imply openness for diversities

Creativity implies openness for recognition of diversities, because it is in itself susceptible to various problems and abilities for developing diverse ideas, flexible interdisciplinary approach to problems from various aspects and to discovering original solutions different from standard. Democratic atmosphere that promotes the dialogue and freedom of thinking creates conditions for recognizing the diversities, thereby for supporting the development of creative and critical thinking in school. Many researchers and educators, the author of the present paper too, have already shown recognition of diversities in teaching through their commitment to group-cooperative, active, interactive, drama, multi-frontal and different alternative teaching methods. The aim of the paper is to primarily point to the contribution of student creative and exploratory work. Especially, if exploratory work is organized as team-work, it develops openness for various problems, the skill of approaching the problem from various aspects (flexibly and interdisciplinary), creative association of distant ideas, utilization of methodology and exploratory work procedures that provide logical ways of searching for solutions and susceptibility to the new, different and unexplored. Recognition of individual abilities of team members, which can be productive for the exploration process, encourages talents and group consciousness about the necessity and benefits of individual and cultural differences among people.

Key words: exploratory team-work, creativity, teaching, recognition of diversity.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7



9 788674 470466